

Милица С. Баџић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за англистику

ТИПОВИ ЦЕНТРАЛНИХ ПАСИВА У ЕНГЛЕСКОМ И ЊИХОВИ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ – СТУДИЈА СЛУЧАЈА

У раду се бавимо проблематиком централних пасива у енглеском у поређењу са њиховим преводним еквивалентима у српском језику на корпусу примера ексцерпираних из два прозна дела савремених писаца. На основу критеријума присуства/одсуства агенса, типа помоћног глагола и сложености глаголске групе, утврђујемо класификацију централних пасива и посматрамо њихове особености са синтаксичког и семантичко-преводиначког аспекта. У складу са тим, основни циљеви овог истраживања јесу да утврдимо учесталост појединачних (под)типова, као и да ли постоји систематичност у избору преводних еквивалената. Анализом заснованом на квантитативној и квалитативној методи закључујемо да су најчешће употребљени кратки *be* пасиви у претериту и партиципски пасиви у преводу, као и да је систематичност у расподели еквивалената у тесној вези са (под)типом конструкције која се преноси из изворног у циљни језик. Резултати истраживања додатно потврђују да је пасивна дијатеза, и шире глаголско стање, веома сложена категорија у језичком систему.

Кључне речи: глаголско стање, пасивна дијатеза, централни пасив, преводни еквивалент, (под)тип, транслатологија

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Статус пасивне дијатезе и глаголског стања уопште једно је од сталних питања лингвистичких истраживања. Опште је прихваћено да је пасив „граматичко-семантичка категорија која се манифестује у односу између семантичког и синтаксичког плана језика” (Milošević 1972: 64), односно механизам којим се из низа конституената са додељеним тематским улогама у клаузи бира један, трпитељ радње или пацијенс, као граматички субјекат. Пасивна дијатеза се готово увек посматра у спрези са активном, тј. радним глаголским стањем. Објекат активне реченичне форме по правилу постаје субјекат пасивне, док се субјекат активне, ако је присутан у пасивној конструкцији, изражава у облику адјункта (нпр. у српском *Они граде кућу.* → *Кућа је грађена (од сипране њих).* / *Кућа се гради.* и у енглеском *They are building a house.* → *A house is being built*

¹ bacic_milica@yahoo.com

(*by them*).² Основно ограничење тиче се транзитивности глагола у предикату зато што само транзитивни глаголи захтевају допуну у облику директног објекта.

У погледу структуре и учесталости у употреби пасив се карактерише као непрототипична и тиме маркирана дијатеза у односу на актив, док се синонимност у овој бинарној опозицији заснива на претпоставци о истоветним истинитосно-вредносним условима двеју ситуација исказаних датим конструкцијама. Ипак, имајући у виду принцип економичности у језику, морају се узети у обзир прагматички разлози употребе пасива. Још је Јесперсен истакао да се он користи када је вршилац радње (агенс) непознат, не може се лако исказати или је очигледан из језичког контекста, када то дискурс намеће у погледу топикализације и зато што каткад омогућава већу кохезију између клауза (Jespersen 1924: 167). Стога се пасив намеће као једно од основних језичких средстава деагентивности и прецизније дефокализације агенса, из чега може произаћи тематизација семантичког субјекта на позицију граматичког (Savova 2012: 103). Због свега наведеног, неретка појава овог глаголског стања карактерише новинарски и научни функционални стил, како у енглеском, тако и у српском (Kujundžić 2016: 7, Tanasić 2005: 102–103).

Међутим, употреба пасивних конструкција у језику књижевности је особенија и поставља одређене изазове за истраживање, а посебно када се узму у обзир импликације за теорију и праксу превођења, због чега смо одлучили да се у овом раду тиме позабавимо подробније.

2. ТЕОРИЈСКА РАЗМАТРАЊА ПАСИВА

Кључно питање које се намеће у изучавању феномена пасивне дијатезе јесте шта се сматра пасивном конструкцијом. У србистичкој се литератури оправдано истиче да се пасив твори на два начина: (а) као партиципски пасив (употребом помоћног глагола *бићи*, *бивати* или *јесам* и глаголског придева трпног, уз опционалну предлошку фразу *од (с)иране*) + N_2), и (б) као рефлексивни пасив (употребом речце *се* и личног глаголског облика) (Mrazović 2009: 164–167). Међутим, о синтаксичким, морфолошким, семантичким и прагматичким одликама пасивних конструкција не само да је писано доста него и врло несагласно у англистичкој литератури (Svartvik 1966, Langaker, Manro 1975, Dejvison 1980, Kverk *i dr.* 1985, Šibatani 1985, 1988, Kolins 1996, Hadlston, Pulam 2002, Albespri 2007, Đorđević 2007, Kujundžić 2016). Два су супротстављена становишта: (а) пасив је затворена категорија са одређеним скупом морфосинтаксичких особина, чија се реченична форма добија директном трансформацијом из одговарајуће активне, и (б) постоји континуум 'правих' пасивних

2 Прототипична опозиција актив – пасив дуго је била главно начело дубинских структура чомскијанске трансформационо-генеративне синтаксе. Међутим, чињеница да се поједине семантичке класе глагола не могу јавити у радном или трпном стању (нпр. *имаши* у српском и *be born* у енглеском) усложњава проблем пасивних трансформација (Šibatani 1988: 1).

конструкција и других повезаних облика који немају активне парњаке и разликују се у степену пасивизације и деагентивности (тзв. пасивни градијент). Различити су називи и класификације ових структура предлагани, али је за нашу студију посебно значајна она коју даје М. Кујунџић (Кујунџић 2016: 73–88), а која је делом заснована на таксономијама изложеним у Kverk *i dr.* (1985) и Svartvik (1966).

Испитујући употребу пасива у новинарском стилу, Кујунџић првобитно дели све структуре на две широке категорије, финитне и нефинитне. На основу способности да буду трансформисани у директне активне еквиваленте, финитни пасиви су даље груписани у централне, полу и псеудопасиве. Илуструјемо примерима из корпуса:

- (1) ..., and all the letters he received **were answered** by his agent's secretary. (COG, 5)
- (2) '**Will I get paid?**' (CP, 50)
- (3) ... – one which, though he **is ashamed** to admit it, would make him... (CP, 22)
- (4) Looking around at the faces of his colleagues in the Senior Common Room he **felt reassured**: ... (CP, 27)
- (5) These works **were written** under the name of William Wilson, ... (COG, 3)
- (6) Philip Swallow **had been made** and **unmade** by the system in precisely this way. (CP, 16)
- (7) ..., a very prolific linguist who **was being tempted** by offers from... (CP, 25)

На врху градијента се налазе централни пасиви (1–2). Прототипична конструкција којом се изражавају је перифрастична и, слично оној у српском, твори се употребом помоћног глагола *be* или *get* и партиципа пасива уз могућу предлошку фразу *by* + субјекат активне реченице. Полупасиви (3) имају своје активне еквиваленте и могу имати особине и придева и глагола, због чега се проблем класификовања оваквих конструкција као пасивних или пак именских копулативних предиката решава спровођењем четирију тестова³. Конструкције које припадају псеудопасивима само формално наликују пасивима зато што немају своје парњаке у активу, имају само придевске особине и помоћни глагол *be* се може заменити другим копулама, као *feel* у примеру (4).

На основу присуства или одсуства агенса, ова ауторка класификује централне пасиве на дуге (1) и кратке (5), при чему дуги централни могу бити са живим агенсима (1), неживим агенсима (6) и тзв. *janus* агенсима

3 То су: (а) могућност да партиципи буду координисани са придевима, (б) да буду модификовани са *quite*, *rather*, *more*, *very* и другим сличним прилозима, (в) да помоћни глагол може бити замењен копулама *feel* и *seem* и (г) да се ретко појављују са *by*, а чешће са другим предлозима у предлошкој фрази. Слична хомонимичност између партиципских пасивних конструкција (глаголско значење) и конструкција са именским предикатом (придевско значење) присутна је и у српском (више о овом сложеном питању в. у Tanasić 2014: 15–17).

(7). Према Свартвику (Svartvik 1966: 104–105), предлошке фразе са *janus* агенсима могу бити протумачене тако да је њихов именички део субјекат активне реченице (*Offers were tempting the linguistcian*, иако је оваква интерпретација готова немогућа због неаниматности субјекта) или да цела фраза функционише као адјункт са инструменталним значењем (*Someone was tempting the linguistcian by means of offers.*)

Према типу помоћног глагола, централни пасиви се могу поделити на оне са *be* (1) и оне са *get* глаголом (2), с тим што је други маркиран у односу на први по слабијој учесталости у употреби (претежно у колоквијалном стилу и говорном језику), као и мутативном значењу, тј. коно-тацији промене и доласка у извесно стање (Ђорђевић 2007: 608).⁴

Последњи критеријум који се у овој класификацији наводи јесте сложеност глаголске групе. На основу Свартвикуе (Svartvik 1966: 10–11) поделе глаголских група на четири типа (а 'модал', б 'перфектив', с 'прогресив', д 'пасив'), њиховом комбинацијом све конструкције централних пасива могу се груписати у моделе d (2), D (5), ad, AD, bd, BD (6), cd, CD (7), abd, ABD, acd, ACD, bcd, BCD, abcd, ABCD.⁵ Међутим, мора се истаћи да неке од ових комбинација, иако синтаксички могуће, никада се не употребљавају (као нпр. ABCD, *might have been being eaten*).

3. ПРЕДМЕТ, ЦИЉЕВИ И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

На основу наведеног, предмет истраживања у овом раду јесте анализа (под)типова централних пасива у енглеском и њихових преводних еквивалената у српском језику. Корпус се састоји из 150 примера пасивних конструкција ексерпираних са првих педесет страна романа *City of Glass* (The New York Trilogy) Пола Остера и *Changing Places: A Tale of Two Campuses* Дејвида Лоца и њихових превода. Сматрамо да је у оваквој контрастивној студији случаја узорак довољан како бисмо покушали да одговоримо на следећа питања:

- (а) Која је учесталост типова и подтипова централних пасива у корпусу?
- (б) Шта се на основу датог бројчаног стања и анализе појединачних примера може закључити о особеностима и статусу ових конструкција у књижевноуметничком функционалном стилу на енглеском?
- (в) Да ли постоји одређена систематичност у преводним еквивалентима појединих (под)типова? Уколико постоји, у чему се састоји и од чега зависи?
- (г) Да ли се на основу преводних еквивалената могу извести одређени закључци, додуше ограничени, и о употреби пасивних конструкција у српском језику?

4 По већини синтаксичких критеријума *get* и није помоћни глагол (Kverk i dr. 1985: 160). Неутралније би било назвати *be* и *get* катенативним глаголима (Hadlston, Pulam 2002: 1430), али ова дискусија излази из оквира нашег рада.

5 Малим словима су означена садашња времена, а великим прошла.

Поступак коришћен у раду интегрише квантитативни и квалитативни метод истраживања. Примери свих типова финитних пасива су идентификовани, а потом на основу доступних тестова издвојени само централни, који су даље разврстани и анализа извршена на њима. Настојали смо да овакве конструкције при обради корпуса посматрамо првенствено са синтаксичког, а затим, при дискусији и извођењу закључака, и семантичко-преводиљачког аспекта.

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

4.1. Учесталост централних пасива

У Табели 1 представљамо бројчано изражену учесталост централних пасивних конструкција подељених према горенаведеној класификацији.

Табела 1. Учесталост централних пасива⁶

I Према присуству/одсуству агенса									
Централни пасиви	Дуги			Кратки					
	Са живим агенсом	Са неживим агенсом	Са <i>janus</i> агенсом						
	9	7	2	132					
Укупно 150	18			132					
II Према типу помоћног глагола									
Централни пасиви	<i>be</i>			<i>get</i>					
Укупно 150	148			2					
III Према сложености глаголске групе									
Централни пасиви	d	D	ad	AD	bd	BD	cd	CD	ABD
Укупно 150	29	50	11	18	2	33	1	1	5

Када посматрамо учесталост по првом критеријуму, уочавамо да је у укупном броју централних пасива удео кратких знатно већи од удела дугих. Ово је очекивано с обзиром на то да су кратки пасиви много бројнији од дугих у енглеском језику уопште (Kverk *i dr.* 1985: 164–165) и да је, како је претходно истакнуто, пасивна дијатеза средство неутрализације агенса у дискурсу. Поред тога, ови резултати се донекле слажу са онима до којих је дошла Кујунџић о новинарском стилу (Кујунџић 2016: 143). Међутим, ни број дугих конструкција није занемарљив, што указује да деагентивизација, иако основна, ипак није њихова једина функција

6 Пошто кратки централни пасиви подразумевају одсуство, а дуги присуство синтаксички исказаног агенса, могли бисмо их означити и терминима 'прости' и 'сложени'. Међутим, у раду ћемо у складу са изложеним теоријским оквиром користити првобитно усвојену терминологију. Захваљујемо анонимном рецензенту што нам је скренуо пажњу на другу могућност.

у језику књижевности. То може бити зато што се у књижевноуметничком, за разлику од других функционалних стилова, попут новинарског и научног, не тежи обезличењу радње и неутралности језичког израза. Што се тиче структуре дугих централних пасива према типу синтаксички исказаног агенса, видимо да постоји мала разлика у учесталости оних са живим и оних са неживим агенсима, док су најмање бројни пасиви са *janus* агенсима. Узимајући у обзир ограниченост корпуса у погледу броја изнађених примера, можемо постулирати да је поменута разлика готово занемарљива због језичких особености самога стила као и тема које књижевност обрађује, а које се тичу подједнако живих и неживих ентитета у (не)реалним световима. По овом поткритеријуму, пак, резултати одступају од оних о новинарском стилу, где знатно предњаче пасиви са неживим агенсима због формалности језика (Kujundžić 2016: 152).

Табела 1 такође показује да су према типу помоћног глагола *be* пасиви знатно бројнији од *get* пасива. Тачније, забележена су само два примера употребе других:

(8) '... You and I **could** go over to Shea tomorrow and **get hired** as the top two starters.' (COG, 38)

(9) '**Will I get paid?**' (CP, 50)⁷

Квантитативни подаци недвосмислено потврђују маркираност овог типа у односу на *be* пасив када је у питању учесталост. Како је предмет наше студије писани језик, овакви резултати не изненађују с обзиром на горепоменуто ограничења у употреби *get* пасива. На то указују и једноструки знаци навода у примерима (8) и (9), где су реченице део дијалога између ликова, а не, рецимо, дуже нарације приповедача. Такође, оба примера спадају у кратке пасиве без предлошке *by* фразе, што је у складу са самом природом пасивних конструкција са глаголом *get*.⁸

У класификацији по трећем критеријуму запажамо да је од могућих шеснаест забележено девет остварених комбинација. Најбројнији су централни пасиви који садрже глаголску групу D, а најмање бројни групе *cd* и *CD*. У пасивним конструкцијама у претериту (тип D) глагол се не комбинује ни у какву сложенију групу која би ограничила учесталост употребе, па су зато оне и најфреквентније. Ови резултати су слични онима изложеним у Svartvik (1966: 151) и Kujundžić (2016: 156–157). Међутим, у датим студијама се као други најучесталији наводи тип *d*, док је у нашој то *BD*. Док разлику у односу на Свартвика можемо објаснити како језичком грађом, тако и временским раскораком између његовог и истраживања у овом раду⁹, неуједначеност са Кујунџићевом је вредна пажње зато што проистиче једино из наративно-стилских одлика грађе

7 Понављамо неке од примера како би дискусија несметано текла.

8 О маркираности овог типа на основу значења говорићемо детаљније у наредном пододелу када будемо разматрали његове преводне еквиваленте.

9 Корпус у првој студији чине примери употребе британске варијанте говорног и писаног енглеског у различитим функционалним стиловима у периоду од 1950. до 1964. године (Svartvik 1966: 6–7). Како су варирања на синхронијској и дијахронијској рав-

коју чине посматрани (под)типови¹⁰. Наиме, док се у штампи извештава о тренутним дешавањима, због чега је учестала употреба пасивних конструкција у презенту (тип d), у књижевности се неретко упошљавају перфективне глаголске групе како би се описале радње измештене из садашњости. Са друге стране, ако размотримо забележене типове као бинарне (d/D, ad/AD, bd/BD итд.), уочавамо да су најбројније управо најпростије конструкције (d/D), које се затим неретко комбинују са перфективима на другом месту и модалима на трећем. Сматрамо да су пасиви са прогресивним глаголским групама (cd/CD) веома ретки управо због структурних ограничења. Исто засигурно важи и за најсложенији знађени тип, модално-перфективно-пасивни (abd/ABD), који илуструјемо следећим примером:

(10) 'Couldn't you **have been made** his legal guardian?' (COG, 28)

У вези са тим, неопходно је напоменути да нас ограниченост корпуса, подједнако условљена квантитативно (величином грађе) и квалитативно (функционалним стилем), спречава да у потпуности сагледамо све могуће узроке слабе учесталости ових четирију типова.

4.2. Преводни еквиваленти централних пасива

Анализом корпуса утврђено је девет преводних еквивалената централних пасива. Испитаћемо њихову систематичност на основу учесталости према сваком од критеријума појединачно. Тако су у Табели 2 приказани квантитативни подаци према присуству (и типу) или одсуству агенса у пасивној конструкцији.

ни језика неминовна, извесно је да ће се јавити разлике у резултатима двају истраживања када узмемо у обзир поменуте параметре.

10 Овде не можемо говорити о дијахронијској перспективи зато што М. Кујунџић разматра статус пасивне дијатезе у савременом енглеском. Сви забележени примери су из 2009. године (Kujundžić 2016: 18).

Табела 2. Учесталост преводних еквивалената према присуству/одсуству агенса¹¹

Преводни еквиваленти		Партиципски пасив ¹¹	Актив	Рефлексивни пасив	Безлични облик	<i>шребати</i> + V _{inf}	Глаголски придев трпни	<i>јесам/биши</i> + модални прилог + V _{inf}	<i>јесам/биши</i> + девербативна именица	Лексички
Централни пасиви	Дуги	Са живим агенсом	0	9	0	0	0	0	0	0
		Са неживим агенсом	0	7	0	0	0	0	0	0
		Са <i>janus</i> агенсом	2	0	0	0	0	0	0	0
	Кратки	59	37	21	4	4	2	2	2	1
Укупно 150		61	53	21	4	4	2	2	2	1

Примерима (11)–(21) илуструјемо како су сви преводни еквиваленти остварени у корпусу:

- (11) '... Stillman **was finally brought** to trial.' (COG, 27)
 → '... Stilman **je** konačno **odveden** na sud.' (GOS, 30)
- (12) Not long after these disclosures, Kaspar **was murdered** by an unknown man with a dagger in a public park. (COG, 35)
 → Nedugo posle ovih otkrića, jedan nepoznati čovek **ubio je** Kaspera bodežom u javnom parku. (GOS, 36)
- (13) ..., one third **was destroyed** by fire, and one third ... (COG, 45)
 → ..., jednu trećinu **je uništila** vatra, a da je jedna trećina ... (GOS, 45)
- (14) ..., a very prolific linguist who **was being tempted** by offers from ... (CP, 25)
 → ..., vrlo vrednom lingvisti koji **je bio obasut** ponudama s ... (ZM, 27)
- (15) ... 'systems in which messages **are sent** simultaneously in opposite directions' ... (CP, 7–8)
 → ... „sistem u kojem **se** poruke **šalju** u oba smera istovremeno” ... (ZM, 8)
- (16) It **was also said** that a person could walk for three days in the shadow of the Tower ... (COG, 45)

¹¹ Под овим подразумевамо структуру предикатског дела целокупне реченичне форме. Исто важи и за остале преводне еквиваленте.

- **Pričalo se**, isto tako, da se u senci Kule moglo hodati tri dana ... (GOS, 45)
- (17) And at all costs Boon **must be prevented** from enrolling in his own courses. (CP, 37)
- Po svaku cenu **treba sprečiti** Buna da prisustvuje njegovim predavanjima. (ZM, 40)
- (18) 'I believe that a child who **had been brought up** in complete isolation ...' (COG, 33)
- „Verujem da bi dete **odgajano** u potpunoj osami ...” (GOS, 35)
- (19) ..., and no circumference **can be drawn** until the book has come to its end. (COG, 8)
- ..., i nikakve konture **nije moguće izvlačiti** sve dok se ne dođe do kraja knjige. (GOS, 13)
- (20) ..., with the result that all flow and spontaneity **had been lost**. (COG, 15)
- ..., čiji je rezultat **bio gubitak** svakog sklada i spontanosti. (GOS, 19)
- (21) ... when it **was announced** that Morris Zapp was the year's nominee for the Rummidge–Euphoria exchange scheme. (CP, 39)
- ... povodom **vesti** da će Moris Zap biti predstavnik Euforije u razmeni sa Ramidžom. (ZM, 42)

Уочавамо да је најчесталији преводни еквивалент централних пасива партиципски пасив у српском. Кратке конструкције, као у примеру (11), најчешће су преведене партиципским због тежње за тзв. ефектом еквиваленције (Njumarck 1988: 48), у овом случају формалне, са изворним језиком. Једини озбиљнији ривал му је активна форма управо због постизања природности превода у циљном језику, која је основна противтежа датом ефекту. Штавише, однос партиципског пасива и актива је занимљиве природе. Резултати у Табели 2 показује да је актив једини преводни еквивалент дугих централних пасива у којима је присутан живи или неживи агенс (*an unknown man* у (12), *fire* у (13)), зато што је оваква реченична форма више „у духу” српског језика када је потребно да се агенс синтаксички искаже. Уз то, друго језичко средство које има исту функцију, предлошка фраза *od* (*стиране*) + N₂, крајње је неуобичајена (Tanasić 2005: 99). Међутим, дуги пасиви са *janus* агенсом (14), иако су забележена само два примера, преведени су партиципским пасивом и као допуну имају именицу у инструменталу, што значи да је предлошка *by* фраза оба пута протумачена као неки тип средства, а не агенс, па самим тим тако и преведена. Стога, преводни еквивалент се може узети као потенцијални тест статуса једне конструкције као дугог централног пасива са формално исказаним *janus* агенсом.

Сви други преводни еквиваленти резервисани су за кратке пасиве. Међу њима је најбројнији рефлексивни пасив (15), али, и поред тога што његова форма инхерентно више одговара српском језику, забележено је много мање примера овог типа у односу на партиципски пасив. Разлог налазимо у чињеници да су то преводни еквиваленти, а да је изворни

језик енглески, у којем форма пасивне конструкције много више наликује форми партиципског пасива у српском. Преводац је неминовно под утицајем ових структурних ограничења и зато се донекле губи природност у преводу. У вези са овим, можемо претпоставити да је употреба пасивних конструкција уопште, а нарочито партиципских, порасла у стандардном српском како се контакт између ова два језика повећавао у преводачкој пракси и на друге начине.

Остали еквиваленти су знатно ређи од прва три, али нам могу указати на одређене тенденције. Тако четири уочена примера пасива са глаголима саопштавања или навођења (нпр. *say* у (16)), који на семантичком плану подразумевају постојање уопштеног али формално неисказаног агенса (*People also said that a person could walk...*), као директни парњак у преводу имају тзв. безлични облик. Ово је једна од паралелних конструкција уз пасив, која се употребљава када је агенс непознат или нема граматичког субјекта у клаузи, а изражава се речцом *se* и глаголом у 3. л. јд. средњег рода (Mrazović 2009: 171). Други такав подједнако учестали облик јесте *treba* + V_{inf} илустрован у (17). Иако глагол *treba* може бити допуњен, поред инфинитивом, и конструкцијом *ga + se + V_{pres}* (*...treba Bun da se spreči da prisustvuje...*), у грађи није забележен ниједан овакав пример. То може указати на маркираност друге допунске форме у односу на прву у погледу учесталости у српском језику.

Сасвим је разумљиво што се као један од преводних еквивалената јавља и глаголски придев трпни када узмемо у обзир како се твори пасивна реченична форма. Штавише, овај нефинитни глаголски облик може служити као средство кондензације клаузе не само у српском, као у примеру (18), већ и у енглеском (*I believe that a child brought up in complete isolation...*), па не чуди што се каткад пуне конструкције могу заменити скраћеним у преводу.

Са друге стране, колизије на синтаксичком и семантичком плану су свакако могуће, што додатно доказују последња три еквивалента у којима је парафразирањем измењена синтаксичка конструкција изворне клаузе. Ово је истовремено један од разлога њихове слабе учесталости у корпусу будући да се у превођењу тежи како значењској, тако и формалној еквиваленцији. Међутим, употребом модално-модификативног прилога у примеру (19) и девербативне именице у (20) уместо одговарајућих глагола ипак се постиже подударње на семантичком плану. Како је номинализација једно од језичких средстава деагентивности, у употреби девербативне именице проналазимо још једну везу са пасивном дијатезом. Са друге стране, у преводном еквиваленту који смо означили као „лексички” у (21), употреба именице *vesti* која задржава одређену семантичку, али никакву синтаксичку везу са оригиналном конструкцијом, једино се може објаснити каткад присутном несистематичношћу у слободном превођењу.

У Табели 3 су приказани резултати према типу помоћног глагола у централним пасивима.

Табела 3. Учесталост преводних еквивалената према типу помоћног глагола

Преводни еквиваленти		Партиципски пасив	Актив	Рефлексивни пасив	Безлични облик	<i>пробавиши</i> + V _{inf}	Глаголски придев трпни	<i>јесам/биши</i> + модални прилог + V _{inf}	<i>јесам/биши</i> + девербативна именица	Лексички
Централни пасиви	<i>be</i>	61	51	21	4	4	2	2	2	1
	<i>get</i>	0	2	0	0	0	0	0	0	0
Укупно 150		61	53	21	4	4	2	2	2	1

Квантитативни подаци који се односе на *get* пасиве, иако ограниченог опсега, показују тенденцију да се овај тип преводи активном реченичном формом. Илуструјемо следећим примером:

(22) '... You and I **could** go over to Shea tomorrow and **get hired** as the top two starters.' (COG, 38)

→ „... Ti i ja bismo sutra mogli da odemo na Še, da nas **uzmu** da igramo.” (GOS, 39)¹²

Као што је поменуто на почетку, маркираност овог типа у односу на *be* огледа се и у његовом секундарном значењу. Како наводе Хадлстон и Пулам, употребом *get* пасива имплицира се одређена одговорност или делимична агентивна улога самог субјекта пасивне реченице, као и то да ситуација описана предикатом има позитиван или негативан утицај на њега (Hadlston, Pulam 2002: 1442). У примеру (22) агентивна улога субјекта је уочљива у изворној реченици, док у преводу активни облик са глаголом у 3. л. мн. донекле помера фокус на експлицитно неисказаног, али контекстуално пресупонираног агенса (руководиоце или тренере бејзбол клуба у питању). Ипак, намерна клауза *da nas uzmu da igramo* указује да је граматички сложени субјекат донекле одговоран за могућу промену ситуације с обзиром на то да је то циљ радње. За разлику од *get*, *be* пасив обично има секундарно значење неутралности, односно одсуства намере субјекта као пацијенса активне реченице који нема утицај на резултат радње исказане предикатом (уп. пример (22) са могућим *You and I could go over to Shea tomorrow and be hired as the top two starters.*).

На крају овог пододељка представљамо и квантитативне податке на основу сложености глаголске групе у централним пасивним конструкцијама.

¹² За разлику од енглеске реченице, где је друга клауза елиптична (*and you and I could get hired as...*), у српској то није случај, па зато модални глагол не припада пасивној конструкцији и није означен масним словима.

Табела 4. Учесталост преводних еквивалената према сложености глаголске групе

Преводни еквиваленти		Партиципски пасив	Актив	Рефлексивни пасив	Безлични облик	<i>шребати</i> + V _{inf}	Глаголски придев трпни	<i>јесам/били</i> + модални прилог + V _{inf}	<i>јесам/били</i> + девербативна именица	Лексички
Централни пасиви	d	9	11	5	0	1	0	1	0	0
	D	24	18	4	2	0	1	0	0	1
	ad	0	4	4	1	1	0	1	0	0
	AD	5	6	5	1	2	0	0	0	0
	bd	1	0	0	0	0	0	0	1	0
	BD	19	11	2	0	0	1	0	1	0
	cd	0	1	0	0	0	0	0	0	0
	CD	1	0	0	0	0	0	0	0	0
ABD	2	2	1	0	0	0	0	0	0	
Укупно 150		61	53	21	4	4	2	2	2	1

Уколико бисмо посматрали типове пасива и њихове еквиваленте само по последњем критеријуму, сасвим оправдано бисмо дошли до готово истоветних закључака као када бисмо их посматрали по свим критеријумима заједно. Ради илустрације, наводимо примере (23)–(26):

(23) Four times, under our educational rules, the human pack **is shuffled** and **cut** – ... (CP, 16)

→ Prema našem obrazovnom zakonu, špil učenika **biva** četiri puta **mešan** i **sečen** – ... (ZM, 17)

(24) History **would be written** in reverse. (COG, 49)

→ Istorija **će biti pisana** od nazad; ... (GOS, 48)

(25) ..., but of course nothing **could be proved**. (COG, 26)

→ ..., ali naravno, ništa **nije moglo da bude dokazano**. (GOS, 29)

(26) Not just the kiss, which **might be explained** by any number of reasons; ... (COG, 40)

→ Ne samo zbog poljupca koji **bi se mogao objasniti** na razne načine; ... (GOS, 41)

Најчешћи преводни еквиваленти за готово све групе су партиципски пасив и актив. Ово нарочито важи за оне структурно најпростије (d, D), у којима постоје извесне варијације у учесталости два еквивалента, али су оне готово занемарљиве бројчано.¹³ Занимљиво је сагледати однос

¹³ У презенту је бројнији активни облик, а у претериту партиципски пасив.

између помоћног глагола у партиципском пасиву и типа глаголске групе у централном пасиву. Наиме, у корпусу је уочен само један пример у којем је глагол *бивати* употребљен. То је разумљиво из два разлога: (а) овај глагол се много ређе користи од *бити*/*јесам* у пасивним конструкцијама уопште у српском језику, и (б) група *d* у (23) изражава радњу која се више пута понавља, што се подудар са његовим значењем.

Једине две глаголске групе које су изузетак по датом критеријуму јесу комбинације модала и пасива (*ad*, *AD*), чији су најбројнији преводни еквиваленти рефлексивни пасив на првом и актив на другом месту. Тачније, после група *d* и *D* оне показују највише варијација у расподели еквивалената. Док се код првих то може приписати бројности забележених примера, сигурно је да су за *ad* и *AD* флукуације проузроковане структурном сложености и чињеницом да су системи модалних глагола у енглеском и српском језику различити, што неминовно ствара потешкоће приликом превођења.

Овде је потребно изнети два додатна запажања. У примерима у којима се у преводним еквивалентима јављају модала са допунским глаголима, као нпр. у (24), сами глаголи су у облику *бити* + партицип пасива. Једино је у (25) он замењен конструкцијом *да* + *бити*_{през} + партицип пасива. Доследно томе, у рефлексивном пасиву у примерима попут (26) глаголска допуна је увек у инфинитиву, односно ниједном није употребљен облик *да* + *се* + *V*_{през}. Иако су у српском ове конструкције уобичајене у оба типа пасива, корпус показује да се у преводима књижевних дела са енглеског *да* + презент веома ретко користи. Чешћа употреба инфинитива може бити последица тежње за постизањем економичнијег израза и поменути формалне еквиваленције у превођењу.

5. Закључна разматрања

У изложеној студији случаја смо настојали да посматрањем учесталости утврђених типова и подтипова централних пасива са синтаксичког аспекта истражимо њихове особености и статус у књижевноуметничком функционалном стилу на енглеском. Као и уопште у овом језику, пасивне конструкције су неретка појава у књижевним делима. Резултати су потврдили да су кратки *be* пасиви, чији се предикатски део твори простим глаголским групама, најучесталији у корпусу. Дате резултате објашњавамо трима чињеницама: (а) пасивним конструкцијама се најчешће остварује неутрализација агенса на реченичном плану, па отуда и изостанак синтаксички исказаног комплемента у облику предлошке *by* фразе, (б) корпусом су обухваћени примери из писаног дискурса, због чега је глагол *get* уочен у знатно мањем броју у односу на *be* (поред осталих ограничења које *get* структуре намећу на значењском нивоу), и (в) сложеност глаголске групе у пасивном облику условљена је принципом економичности у језику, те се избегава непотребно нагомилавање конституената у предикатском делу конструкције. Међутим, и поред свега наведеног, у енглеском је пасивна дијатеза категорија чије су границе до-

некле замагљене, па су неминовне извесне варијације које смо предочили у дискусији.

Такође смо подвргли анализи употребу централних пасива са семантичко-преводиличног аспекта. Утврдили смо да је систематичност у избору погодног преводног еквивалента у тесној вези са типом и подтипом пасива који се преноси из изворног у циљни језик. Тачније, да ли ће дата конструкција бити преведена формом партиципског или рефлексивног пасива, активним обликом или пак неким од осталих пет знаћених еквивалената умногоме зависи од присуства или одсуства агенса, типа агенса и помоћног глагола, као и глаголске групе у конструкцији. Тако смо, на пример, уочили да се конструкције са исказаним живим и неживим агенсом увек преводе активном реченичном формом управо зато што је то у складу са системом глаголског стања у српском. Закључујемо да се сагледавањем правилности са семантичко-преводиличног аспекта могу потврдити или оповргнути одређене чињенице и о употреби пасива у циљном језику.

Свакако се не сме изгубити из вида да је превођење неретко особен процес, па би горенаведене резултате ваљало проверити на обимнијем корпусу у који би могли бити укључени и примери полу и псеудопасива. Сматрамо да би сагледавању проблематике пасивне дијатезе додатно допринело и аналогно истраживање ових конструкција у књижевно-уметничком стилу на српском и њихових преводних еквивалената на енглеском. Уопштено посматрано, глаголско стање, иако једна од универзалних категорија, не функционише на истоветан начин у различитим језицима, због чега се у самој преводилачкој пракси њихов узајамни утицај испољава у извесним размимоилажењима на семантичком и синтаксичком плану. Стога, резултати ове студије додатно потврђују да је (трпно) глаголско стање веома сложен феномен у језичком систему.

Извори

- COG: P. Auster, *City of Glass* (The New York Trilogy), London: Faber and Faber, 2011.
GOS: P. Oster, *Grad od stakla* (Njujorška trilogija) (prev. Ivana Đurić Paunović), Beograd: Geopolitika, 1999.
CP: D. Lodge, *Changing Places: A Tale of Two Campuses*, Hammondswoth: Penguin, 1978.
ZM: D. Lođž, *Zamena mesta: priča o dva kampusa* (prev. Dejan Ilić), Beograd: Filip Višnjić, 1996.

Листа референци

- Albepri 2007: J. Albrespit, *Atypical Passives*, Paris: *Études anglaises*, 60 (4), Paris, 466–482.

- Dejvison 1980: A. Davison, Peculiar Passives, Washington DC: *Language*, 56 (1), Washington DC, 42–66.
- Dorđević ⁴2007: R. Dorđević, *Gramatika engleskog jezika*, Beograd: Čigoja.
- Hadlston, Pulam 2002: R. Huddleston, G. Pullum, *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jespersen 1924: O. Jespersen, *The Philosophy of Grammar*, London: George Allen & Unwin. <<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.282299>>. 05.08.2017.
- Kverk i dr. 1985: R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik, *A Comprehensive Grammar of the English Language*, London – New York: Longman.
- Kolins 1996: P. C. Collins, *Get-Passives in English*, New Jersey: *World Englishes*, 15 (1), New Jersey, 43–56.
- Kujundžić 2016: M. Kujundžić, *Pasiv u jeziku britanske štampe*, Pale: Filozofski fakultet.
- Langaker, Manro 1975: R. W. Langacker, P. Munro, Passives and Their Meaning, Washington DC: *Language*, 51 (4), Washington DC, 789–830.
- Milošević 1972: K. Milošević, Neki aspekti semantičkog odnosa konstrukcija pasivne (sa trpnim pridjevom) i refleksivne u savremenom srpskohrvatskom jeziku, Sarajevo: *Književni jezik*, 1/3–4, Sarajevo, 63–86.
- Mrazović ²2009: P. Mrazović (u saradnji sa Z. Vukadinović), *Gramatika srpskog jezika za strance*, Sremski Karlovcı – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojadinovića.
- Njumark 1988: P. Newmark, *A Textbook of Translation*, Harlow: Pearson Education.
- Savova 2012: D. B. Savova, Pasiv i njegova povezanost s tekstem u svetlu deagentivnosti, u: M. Kovačević (red.), *Srpski jezik, književnost, umetnost*, knj. I, Strukturne karakteristike srpskog jezika, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 103–113. [orig.] Савова 2012: Д. В. Савова, Пасив и његова повезаност с текстом у светлу деагентивности, у: М. Ковачевић (ред.), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. I, Структурне карактеристике српског језика, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 103–113.
- Svartvik 1966: J. Svartvik, *On Voice in the English Verb*, The Hague – Paris: Mouton.
- Šibatani 1985: M. Shibatani, Passives and Related Constructions: A Prototype Analysis, Washington DC: *Language*, 61 (4), Washington DC, 821–848.
- Šibatani 1988: M. Shibatani (ed.), *Passive and Voice*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- Tanasić 2005: S. Tanasić, *Sintaksičke teme*, Beograd: Beogradska knjiga. [orig.] Танасић 2005: С. Танасић, *Синтаксичке теме*, Beograd: Beogradska knjiga.
- Tanasić 2014: S. Tanasić, *Sintaksa pasiva u savremenom srpskom jeziku*, Beograd: Beogradska knjiga. [orig.] Танасић 2014: С. Танасић, *Синтакса пасива у савременом српском језику*, Beograd: Beogradska knjiga.

Milica S. Bacić

TYPES OF CENTRAL PASSIVES IN ENGLISH AND THEIR TRANSLATION EQUIVALENTS IN SERBIAN – A CASE STUDY

Summary

The paper examines the problem of central passives in English in comparison with their translation equivalents in Serbian on a corpus of examples from two works of fiction by contemporary writers. Based on the criteria of presence/absence of agent, type of auxiliary verb and complexity of verbal group, we establish a classification of central passives and observe their syntactic and semantic characteristics. The research presented is aimed at determining the frequency of individual (sub)types and whether there are distinct patterns in the distribution of their translation equivalents. Basing our findings on quantitative and qualitative analysis, we conclude that short *be* passives in the past form and participle passives are most frequently used in translation, as well as that the patterns in the distribution of equivalents are in close correlation with the (sub)type of the construction being transferred from source to target language. In addition, the results of the research confirm that the passive diathesis, and more generally grammatical voice, is a very complex category in the language system.

Keywords: grammatical voice, passive diathesis, central passive, translation equivalent, (sub)type, translation studies

Примљен 4. октобра 2017. године
Прихваћен 31. октобра 2017. године